

Középkori hadtörténet – új megközelítésben

Nehéz recenziót írni egy olyan kiadványhoz, mely lényegében önrecenzióval indul. Márpedig a Zrínyi Kiadó gondozásában megjelent könyv Pósnán László és Veszprémy László bevezetőjében rendkívül részletesen ismerteti a kötet megszületésének körülményeit, illetve megjelenésének szükségességét. A bevezető, amely hangsúlyozza, hogy a középkori katonai logisztika feldolgozása terén egy régen fennálló hiányt pótol a kötet, rövid ismertetőt is mellékel a könyv tizennégy tanulmányáról. A tanulmánykötet két fő részre oszlik. A könyv első felében hat tanulmány foglalkozik a középkori hadellátás bemutatásával európai viszonylatban, majd a második részben további nyolc, a középkori Magyarországgal foglalkozó írást olvashatunk.

A könyv két része között valóban éles cezúra figyelhető meg, ami valójában magától értetődik, hiszen egy európai kitekintésre is vállalkozó magyar tanulmánykötet nyilvánvalóan szélesebb spektrumot próbál átfogni, amikor egyetemes történeti téma feldolgozását tűzi ki céljával. Így a kiadvány első része egyfajta portrészitott képet ad a középkori Európa harctereinek logisztikai kihívásairól, illetve az azokra adott válaszokról. Az említett rész a *Katonai logisztika a középkori Európában* címet viseli. A kötet Bizánc, a Német-római Birodalom, a százéves háborún keresztül Anglia és Franciaország, a Német Lovagrend és Litvánia, illetve Itália hadszínterein keresztül próbálja bemutatni a korszak (nagyjából a 9–16. század) hadszervezetét, annak hadellátására koncentrálna.

Az első részből mindenképpen kiemelendő tanulmány, melyből a könyv címét adó

kiváló megfogalmazás is származik, Bárány Attila írása, a százéves háború katonai logisztikájának angol szemszögből való bemutatása. Bárány Attila munkásságát ismerve nem meglepő, hogy az angol fél részéről közelít a háború hadseregellátásának ismertetéséhez. A tanulmány több mint ötven oldalt tesz ki a kicsivel több, mint háromszáz oldalas kötetből, mégis, igazán részletesen csak a háború első szakaszát (1337–1360) dolgozza fel. Ám ha lehet a tanulmányban negatívumot találni, az ki is merül ebben az észrevételben. Rendkívül részletes leírást kapunk a korszak angol hadellátásáról és összetett, a korát megelőző katonai logisztikájáról. Mindezt gördülékeny és olvasmányos stílusban. Bárány Attila kitér a háború finanszírozásának kérdéséről kezdve a kikötők és az angol hajóállomány háborús helyzetre való felkészítésén át az élelem beszerzésére és annak felhasználására is. A rendkívül mélyreható és adatokban bővelkedő írás görcső alá vesz és kiemel olyan háborús eseményeket, melyek logisztikai szempontból igazi kihívást jelentettek az angol hadigépezet számára. Ilyen Calais ostroma, illetve az 1359–1360-as párizsi hadjárat részletekbe menő feldolgozása.

A könyv két tanulmányt is szentel a Német Lovagrendnek. Az első Pósnán László munkája, mely a lovagrend litván háborúira koncentrálna, és megismerhetjük belőle a térségre jellemző speciális, *rejsa* néven emlegetett hadjáratípust, illetve a Német Lovagrend és Litvánia–Livónia között húzódó határterület, a járhatatlansága miatt komoly hadellátási problémákat okozó *Wildnist*. A kötet másik, a lovagrendhez köthető tanulmányában Krzysztof Kwiatkowski a hadjáratok alkalmával a porosz városok Német Lovagrendnek nyújtott támogatásáról értekezik Elbing városának példáján keresztül. A tanulmány

Pósnán László fordításában szerepel a kötetben. Bár a könyv bevezetőjében a szerkesztők az angolszász szakirodalomra való hivatkozást ajánlják a szakma figyelmébe, a két, a Német Lovagrenddel, illetve a Bradács Gábor által írt, az Ottók és a Száliak korának katonai logisztikájával foglalkozó tanulmány is rendkívül gazdag német szakirodalom megismerését teszi lehetővé az olvasó számára.

A kötet második fele a *Hadszervezet és hadellátás a középkori Magyarországon* címet kapta. Az ebben a részben megtalálható tanulmányok már jóval konkrétabb eseményeket vagy jelenségeket tárgyalnak, és az időtávok is leszűkülnek az európai katonai logisztikát vizsgáló részhez viszonyítva. Bár a tanulmányok hozzávetőlegesen itt is ugyanazt a korszakot (10–17. század) vizsgálják, már megtalálhatóak a magyarországi viszonylatban is mellékhadszíntérnek számító hadjáratok, illetve fegyveres összetűzések hadellátási szempontból való feldolgozásai. Jó példa az előbbiekre E. Kovács Péter tanulmánya, aki Zsigmond 1413-as Velence ellen irányuló isztriai hadjáratát elemzi nem is igazán logisztikai szempontból, hanem abból a szemszögből, hogy egy mellékhadszíntér milyen kapcsolatban állt, hogyan viszonyult a hadjárat fő hadszíntéréhez. A tanulmány részletesen foglalkozik Velencének a harcokban bevett egyéb eszközeivel, melyek nem a konkrét fegyveres összecsapásokra korlátozódtak. Ilyen volt az aktív kémtevékenység, illetve az ingadozó szövetségeseik pénzzel való támogatása. A fentebb említett sorba illeszkedik Nógrádi Árpád tanulmánya is, aki az 1450-es években Sárvár és Csepreg környékén tevékenykedő zsoldoscsapatok között lezajlott összecsapásokat részletezi. Maga Hunyadi János mint országos főkapitány is belekeveredett a harcokba, de számottevő eredményt ő

sem volt képes felmutatni a helyzet rendezésében. Természetesen nagyobb volumenű eseményeket vizsgáló tanulmányok is szerepelnek a kötet második felében. Kiemelendő Torma Béla Gyula a kalandozó magyarok logisztikáját vizsgáló írása. A rendkívül részletgazdag munka kiváló összefoglalást nyújt a kalandozó magyarok harcrendjéről, harc-eljárásáról, illetve fegyverzetéről. A tanulmány megpróbálja rekonstruálni a kalandozások kora magyar seregeinek nyílvesztő-felhasználását, és a hozzá kapcsolódó szükséges utánpótlást mind a nyílvesztők tömegére, mind a máháslovakra vonatkozóan. Az így kapott következtetések szerint a katonai logisztika jelentette az egyik legfontosabb kihívást a korszak magyar seregei számára. A kötet társszerkesztője, Veszprémy László is jegyez egy tanulmányt a kiadvány második, a középkori magyar hadtápról szóló részében. Veszprémy munkája az Árpád-kor hadseregellátását mutatja be kiragadott példákon keresztül. Átfogó képet kapunk a német seregek előtt álló elképesztő logisztikai kihívásokról a 11. század német–magyar háborúiban. A magyarnál lényegesen nagyobb katonai erőt képviselő császári seregek sem voltak képesek áthidalni a hadseregellátás hiányából adódó problémákat. A tanulmány rámutat, hogy a hadtáp hiánya döntően befolyásolta a német seregek eredményességét a Magyar Királyság területén vívott háborúkban. Az írás érintőlegesen foglalkozik még a kereszties hadak magyarországi átvonulásának és ellátásának kérdésével, illetve II. András kereszties hadjáratával is. A kiemelt tanulmányok mellett több munka tárgyalja a magyarországi végvárok ellátottságát, illetve felszereltségét a 15–16. században, de a késő Árpád-kor hadseregének logisztikájába is betekintést nyerhetünk. A kötet végén egy kisebb fejezet segít

a válogatott fogalmak magyarázatával, mely fogódzót jelenthet a középkori hadtörténetet tekintve kevésbé jártas olvasók számára.

Összességében hiánypótló munkát vehet a kezébe az, aki időt szán a Zrínyi Kiadó kötetére. Ahogy bevezetőjükben a szerkesztők is megjegyzik, valóban inkább a szakmai köröknek ajánlott a könyv, de ha valaki szereti a hadtörténelmet és annak egy, Magyarországon eddig kevésbé tárgyalt szegmensével szeretne megismerkedni, akkor mindenképpen megéri a kötetre szánt idő. Mind az európai kitekintés, mind a magyar hadsereg-

látással foglalkozó részek tanulmányai komoly szakmai nivót képviselnek, ezzel pedig a hazai hadtörténelemek egyik régi tartozását rója le a kötet, kifejezetten elegáns stílusban. A kötet küllemét tekintve is szép és igényes kiadvány. (Pósán László – Veszprémy László szerkesztők: *A hadtűp volt maga a fegyver. Tanulmányok a középkori hadszervezet és katonai logisztika kérdéseiről*. Budapest: Zrínyi Kiadó, 2013. 326 p.)

Pozsár Dániel

PhD-hallgató, ELTE BTK
Történelemtudományi Doktori Iskola

Metaforák metaforája

Több szempontból is hiánypótló mű Szabó Réka *Metaforák és szimbólumok* című könyve. Elgondolkodtató és nem pusztán tudomány-szociológiai érdekesség, hogy ismét a nyelvészet felől érkezett egy jelentős pszichológiai vonatkozású mű, amely ráadásul két olyan megismerési rendszer, a kognitív és a pszichoanalitikus szemléletmód kapcsolódási pontjait kutatja, amelyeket világok választanak el egymástól. Diagnosztikus értékű, hogy pszichológusok nemigen dolgoznak efféle kérdéseken, és a szerző magas labdát csap le a jungiánus szimbólumok és a lakoffiánus metaforák integrálására tett kísérletével. Ráadásul nem egyszerűen nyelvészeti munkáról vagy valamiféle izgalmas szómágiáról van szó: a kimondott, a kimondható és a kimondhatatlan analízisétől indult maga Freud is, a szavak ereje felől közelít az analitikus filozófia, a gondolkodás és nyelv viszonya pedig központi kérdése a kognitív tudománynak.

Szabó Réka a kognitív nyelvészet radikális episztemológiáját, a testesültséget (*embodiment*), illetve annak egy központi elemét, a konceptuális metaforát, és a jungi pszichoa-

nalízis szimbólum fogalmát igyekszik közös rendszerbe foglalni. Számos pszicholingvista és kognitív tudós számára már a metafora is túl magas szintű nyelvi konstrukció ahhoz, hogy jól kutatható legyen, legalábbis amíg a nyelv alapvető építőköveinek és mechanizmusainak megbízható leírását meg nem tudjuk adni, a szimbólumok mint reprezentációs egységek azonban végképp a megismerés határán túlra száműzettek. Ezért is nagy vállalkozás e rendkívül elvont és magas szintű metastruktúrák vizsgálata – és a szerző ennek megfelelő alaposággal járja körül őket.

A kognitív metafora elmélet (George Lakoff és Mark Johnson, illetve magyarul Kövecses Zoltán és Benczes Réka munkái) szerint az olyan hétköznapi kifejezések is valóban metaforikusak, mint „ragyogó ötlet” vagy „lapos előadás”, tehát a metafora nem a költészet vagy a retorika kitüntetett eszköze, hanem mindennapi jelenség. Mindennapi-ságát pedig annak köszönheti a feltételezés szerint, hogy gondolkodásunk alapvető mechanizmusáról van szó: az absztrakt gondolatokat metaforikus leképezések révén értjük meg. Például egy olyan elvont fogalom, mint amilyen a *tudás*, konkrét, perceptuális tapasztal-

talatok révén nyer struktúrát – és tartalmat – mint például a *látás*. A *tudás látás* fogalmi metafora olyan nyelvi megnyilvánulásokban érhető tetten, mint a „nem látja át a problémát”, „nagyon homályos, amit mondasz” vagy „a nyomozók sötétben tapogatóznak”. Szabó Réka központi tézise, hogy a fogalmi metaforák a jungiánus szimbólumok köré csoportosíthatók; érvelése szerint egyúttal ennek a tükröképe is igaz, vagyis a szimbólumok által kiváltott asszociációk metaforikus kifejezések formájában jutnak el hozzánk.

Fontos megjegyezni: a szerző *szimbólum* alatt kifejezetten Carl Gustav Jung szimbólumait érti, vagyis nem egészen a tünetek vagy álmok szimbolikus (freudi) értelmezését, hanem a jungi kollektív vagy egyéni tudattalantól felmerülő tartalmakat, illetve azok egyetemes szimbólumokként történő azonosítását (például egy fa mint az élet fája, vagy a tűz, a víz, a föld, a levegő mint szimbólum stb.). E felfogás szerint a szimbólum sosem ragadható meg pontosan, kicsit olyan, mint egy festmény: adhatunk részletes leírást róla, készíthetünk vázlatokat, fényképet vagy másolatot, az eredmény sosem pont az lesz, mint az eredeti. Mégis, amit el tudunk mondani róla, képszerű lesz, és épp a szimbólum e képi jellege válik a metafora forrástartományává (tudatos, perceptuális alapjává); céltartománya pedig a szimbólum rejtett jelentése, vagyis a tudattalan tartalom. A szimbólumokat azonban legfeljebb végtelenül megközelíthetjük, elérni sosem érhetjük el: egy-egy metafora a szimbólum teljes mondanivalójának csak kis részét adhatja vissza, sőt, az összes metafora felsorolásával sem kapunk teljes leírást, mély tartalmának mindig csak perifériájához férünk hozzá. A könyv érdekessége, hogy több terápiás helyzet elemzésén keresztül igyekszik kimutatni, ahogy tudattalan, szimbolikus

tartalmak valóban metaforikus kifejezések révén „jönnek a felszínre” az ülések során – s lényegében ez adja a könyv velejét.

A szerző a kognitív nyelvészeti gondolati struktúrák és a metafora, a szimbólum jungiánus és egyéb felfogásainak átfogó ismertetését követően rendkívül finom elemzést adja annak a folyamatnak, ahogy a pszichoterápiás helyzetben bizonyos lelki működések képekké alakulnak, és ahogy a képes-képletes jelentés megszületik: ahogy egy tudattalan tartalom szimbólum formájában a felszín felé közelít, aminek tudatosuló vonatkozásai képi tartalmakká alakulva metaforikus leképezéseket inspirálnak, melyek végül metaforikus nyelvi kifejezésekben verbalizálódnak, és kerülnek be a terápia terébe. A mű nagy érdeme, hogy mindkét oldaláról megvizsgálja az érmét: egyrészt a jungi mélylélektan szövegéből, ahogy belső képeinket metaforikus szavakba öntjük, hogy megértsük a pszichikus-emocionális folyamatokat, másrészt a kognitív nyelvészet felől, ahogy a nyelvi kifejezéseket perceptuális képekre vezetjük vissza, hogy megértsük az elmét. Rendkívül tanulságos, ahogy a pszichológusok számára oly átjárhatatlannak tűnő megismerési szakadék elme és psziché között milyen lehelet finom, mégis szisztematikus nyelvi átkötéseket kap.

A szerző szinte észrevétlenül (és talán nem is egészen szándékosan) azonban mindkét gondolatrendszer határait feszegeti. Először is, a metaforaelmélet egyik alapvetése, hogy a metaforákat perceptuális élmények motíválják, és e szenzomotoros tapasztalatok teszik őket univerzálissá. Például a 'düh' a világ majd minden táján valamilyen 'forró folyadék', így „előnt” vagy „fortyog”, ami könnyen összefüggésbe hozható a harag során megemelkedő vérnyomással; amiben a kultúrák eltérnek, az, hogy honnan is jön, a fejből, a hasból, a szív-